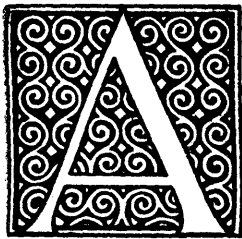

Przemysl látképe.

PRZEMYSŁ ELSŐ OSTROMA.

másfél milliós orosz hadseregnek tengernyi csapata között, mely Közép-Galiciát előzönlötte és szárnyaival betört a Kárpátokba, sziklaszigetként maradt ott Przemysl vára, melynek védőserege állandóan veszélyez-

tethette az oroszok hátát és hátsó vonalait, és a harcéri helyzet minden változása esetén pusztán létevel állandóan fenyegetést jelentett az orosz hadsereg számára. Az orosz hadvezetésnek tehát le kellett számolnia Przemysl várával, ha további hadműveleteit teljes nyugalommal akarta végrehajtani. Ehhez azonban nagy haderőre volt szüksége. Mert arra, hogy a Sanjónal e nagy erősségét egyszeri megrohanással kerítse kezébe, az orosz hadvezetés nem gondolhatott. Azonkívül, hogy a Kárpátokból észak felé kiágazó és Nyugat-Galiciából Kelet-Galiciába vezető fontos útvonalaknak öre, éppen abban rejlik Przemysl várának stratégiai jelentősége, hogy tovább nyomuló nagy hadsereg csak legalább is három-négy hadtestet kitevő sereg hátrahagyásával folytathatja útját, amely hadseregnek teljes értékű anyagból kell állania.

Csekélyebb és kisebb értékű csapatok erre a célra legfeljebb akkor elegendők, ha helyzetük olyan, mint az oroszok későbbi téli-nagy kárpáti offenzívája idején volt, mikor ugyanis Nyugat-Galiciában nem álltak nagy csapat-tömegeink. Az oroszok csak akkor vonták el — Przemysl eleste előtt — a várat körülzáró reguláris csapatok egy részét a kárpáti harc-vonalba és pótolták gyenge népfelkelőkkel, amikor észrevették, hogy galíciai frontunkból mi is sok csapatot vontunk el s így sejtették,

hogy Przemysl felszabadítására egyelőre Nyugat-Galicia felől nem gondolhatunk. Emellett elsősorban az a vár jelentősége, hogy védelme alatt olyan esetben, mint pl. a második lembergi csata utáni visszavonuláskor, amikor az oroszok a Sanig jöhetnek, zavartalanul hajthatjuk végre azt az egyébként végzetes veszéllyel járó hadműveletet, hogy egész hadseregeket trénjeikkel együtt a folyó egyik partjáról a másikra szállítunk át. Így Przemysl mint hídfő már ebben az időszakban is megbecsülhetetlen szolgálatokat teljesített.

Hadvezetésünk teljes mértékben ki is használta a kitűnően elhelyezett erőd nyújtotta előnyöket, s jelentőségét még fokozta azzal, hogy nemcsak a vár védelmére szükséges csapatmennyiséget, hanem olyan nagyságú és minőségű csapattesteket hagyott ott, amelyek képesek voltak a táborerőd körletén messze túlmenő vállalkozásokon is nyugtalanítani az ellenséget.

A przemysli védőművek tulajdonképpeni megalkotója *Salis Soglio* tábornok volt. Sokat tettek a vár modern erősítése érdekében *Galgótz* tábornoszernagy és más kiváló katonák is.

Przemysl várparancsnoka *Kuzmanek* tábornoszernagy volt s mellette különösen a merész kitérések és a páratlan hősiességű harcok intézésével a magyar katona mintaképe, *Tamáty Árpád* altábornagy, a várórság parancsnoka szerzett örök időkre szóló dicsőséget. A vár őrsége magyar honvédekből, magyar és galíciai népfelkelőkből és néhány osztrák-német zászlóaljából állt, és a tüzérség magyar és részben bécsi volt. Emellett természetesen más csapatnemek is voltak képviselve a várórságban.

Szeptember közepe felé eltávolították a várból a gyanús elemeket s a lakosság nagy részét. A lakosságból csak azok maradhattak vissza, akik kimutatták, hogy három hónapra való élelmiszerük van. De a vagyonosabbak egy része is elhagyta a várost. A vár kerületét az erdők és az összes a tűzvonalba eső épületek eltávolításával szabaddá tették, hogy a tüzérség tüze akadálytalanul uralhassa a vár védelmi körét. Ilyen okból számos szép nyaralót »borotváltak« le a védművek előtti területen. A város környéke végül már egészen kopár, pusztá volt, amerre a szem ellátott csak drótsövény, lövészárók szelte át a mezőket, s emellett ott várta az oroszot a várvédő technika sok rejtett borzalma: az aknamezők, a farkasvermek, a spanyol lovasok stb. A tarackok számára külön tábori vasútvonalakat építettek a védelmi vonalon belül, hogy gyorsan lehessen a szükséghez képest egyik pontról a másikra szállítani.

A KÖRÜLZÁRÁS.

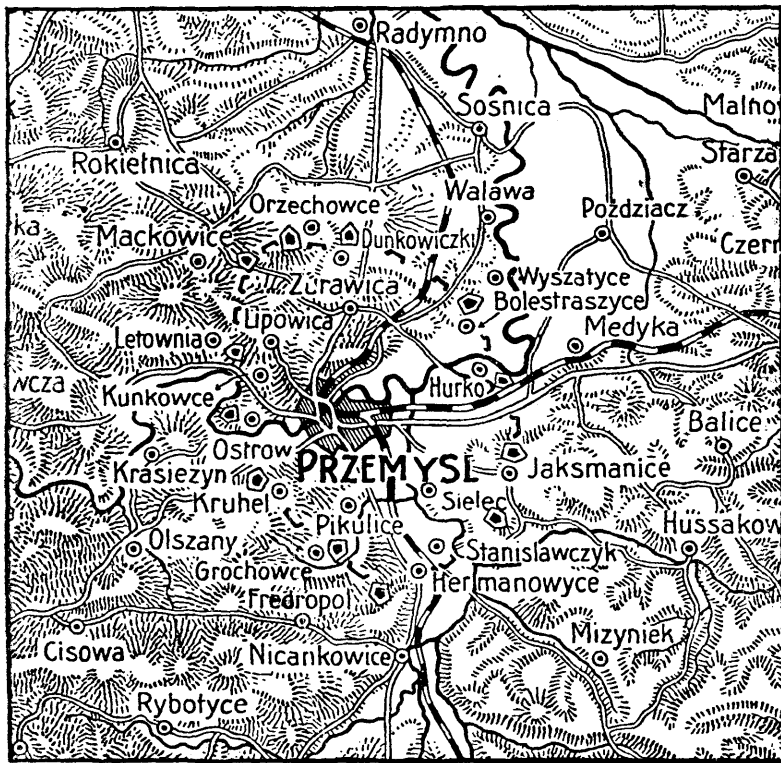
Szeptember 16-án jelentek meg a külső védművek láttávolában az első kozák járőrök. Amint tüzérségünk pár srappelt irányított a fejük fölé, vágatva menekültek el. Szeptember 17-én már autón se lehetett a várból postát

küldeni, mert az összes utak az orosz tüzérség tűzvonalába estek. Ekkor már csak mintegy tizennégyezren voltak a városban az ötvenezrenyi lakosságból. Akik ott maradtak, többnyire zsidó kereskedők és iparosok, kisemberek voltak. Egyes hivatási körökhöz tartozó egyéneket, például pékeket, mészárosokat, kézműveseket a hadiszolgáltatásokról szóló törvény alapján parancsszóval tartottak vissza Przemyslben, hogy a várórség szükségleteinek ellátása meg ne akadjon. Érdekes volt, mint alakult át Przemysl magyar várossá. Magyar honvédek, zalai népfelkelőhuszárok, alföldi nagybajuszú tanyai nép, mely mint népfelkelő vagy hadimunkás teljesített szolgálatot, és a tengernyi magyar tiszt, szinte magyarrá varázsolta a lengyel város életét. Magyar felírások kerültek az üzletek kirakataiba, sok helyen még a cégtáblákra is. Magyar szó hallatszott mindenfelé.

Ilyen volt a helyzet Przemyslben 17-ike után, amely napon a sieniavai hídfőt, a San-vonalnak Przemysltől északra eső ez ideiglenesen megerősített pontját, is kiürítették. Ezzel a kiürítéssel az oroszok úrrá lettek az egész San-vonalon s megkezdhették Przemysl körülzárását. Valóban már 18-án sűrű lovas- és gyalogsapatok jelentek meg a vár északi, keleti és déli oldalán, amelyek azonban

a vár tüzérségének lőtávolából mindig hamarosan visszavonultak. Szeptember 18-tól 22-ig egyre újabb orosz csapatok vonultak fel. Tüzérségük is jelentkezett s megkezdte három fronton az ágyúzást, anélkül hogy a legcsekélyebb eredményt is érte volna el. Közben a várostromra készülő orosz sereg szélső szárnyait egyre jobban tolták elő nyugat felé, úgy hogy szeptember 22-én bezárult a vár körül az orosz seregek körlánca. Ettől a naptól kezdve Przemysl vára el volt zárva hadseregünkötől és a külső világtól, amelylyel csak szikratávirója útján érintkezett.

Amily lassan és óvatosan végezték el az oroszok a körülzárás műveletét, oly lassan, de kevésbé óvatosan próbáltak eredményt elérni a várral szemben. Szeptember 16-tól kezdve október 4-ig, tehát teljes tizenkilenc napon át tehetetlenül állta körül Przemyslt az orosz ostromló sereg. Minden kísérlete, hogy a várnak akárcsak külső vé-

Przemysl és erődei.

delmi műveit megköze-
lítse, csúfos kudarcot
vallott és tüzéségünk
az egész idő alatt vál-
tozatlanul ura volt a
helyzetnek. Az orosz
ostromló sereg nyilván
azokban az adatokban
bizakodva, melyeket az
orosz kémszolgálat jutta-
tott a vár felől az orosz
vezérkar birtokába, ele-
inte könnyűnek vélte a
vár megrohanásának fel-
adatát. Csakhamar azon-
ban az előretörések al-
kalmával szenvedett sú-
lyos veszteségek meg-
győzték az oroszokat
nemcsak a vár erősségé-
ről, hanem a védősereg
egészen kivételes éber-
ségéről és harcratermett-
ségéről is. A vár előrsei

Przemysl főtere.

ugyanis oly pontosan jelezték az oroszoknak min-
den előnyomulását, hogy már tüzéségünk tüzé-
ben minden támadás összeomlott, s a vár külső
vonala előtt halottak és sebesültek ezrei heverték.

Mialatt a tüzéség egymagában is távol-
tartotta az ellenséget, a mozgó védősereg
Tamásy altábornagy vezetése alatt nem maradt
tétlen. A körülzárás első napjaiban végzett
kisebb kitörések után, amelyek az ellenséget sok-
szor megzavarták, szeptember 25-én vitte vég-
hez a helyőrség az első nagyszabású kitörést
kelet felé a grodeki országúton és ettől északra.
A meglepetésszerű művelet messze visszave-
tette az oroszok első körülzáró vonalát. Az or-
szok erős tartalékokat vontak össze, ám a vitéz
helyőrséget nem bírták leküzdeni. A négy óra
hosszat tartó küzdelem folyamán úgy a hely-
őrséggel működő tábori tüzéség, mint közben-
közben a vár nehéz ágyú is borzasztó pusztítást
végeztek az oroszok közt, akiknek vezetésében
csakhamar nagy zavar állott be. A csapatok
tanácstalanul ide-odavonultak, majd magas-
latokon Medikától délre, majd a bikovi erdősé-
gekben húzódtak meg, de mindenüvé követte
őket a mi csapataink szorongató támadása és
tüzéségünk lövedéke. Így történt, hogy három
nappal a vár körülzárása után az első nagy-
arányú veszteség érte az oroszokat: ez a négyórás
harc több mint háromezer emberükbe került.

Ettől fogva az oroszok nem igen közelfi-
tették meg a várat. Csak az ágyúharc folyt úgy-

szólván szakadatlanul október 2-ig. Ezen a na-
pon a Dunkovicki-erőd előtt négy orosz katona
jelent meg fehér lobogóval. Parlamentérek vol-
tak. Wandam orosz alezredes, egy vezérkari
tiszt, a fehér lobogót tartó közlegény és egy kúr-
tós. Az előrsök a kellő formaságok után be-
bocsátották őket, mire egy vezérkari tisztünk
automobilon a várba vitte Wandam alezredest,
akinek szemét természetesen bekötötték. Az
alezredes az ostromló sereg parancsnokának
következő levelét hozta :

»Parancsnok úr! A szerencse elhagyta a
cs. és kir. hadsereget. Csapataink legutóbbi
sikeres harcai lehetővé tették nekem, hogy
Przemyslnek excellenciára bízott erődjét körül-
zárjam. Mindennemű külső segítséget az Ön
számára lehetetlennek tartok. A fölösleges vér-
öntás elkerülésére idejénvalónak vélem, hogy
excellenciádnak a vár átadásáról való tárgya-
lást javaslom, mert ez esetben módomban volna
a helyőrség és az Ön számára tisztességes fel-
tétteleket kérnem a legmagasabb főparancsnok-
ságtól. Ha excellenciád meg óhajtja kezdeni a
tárgyalásokat, akkor szíveskedjek feltételeit
megfelelően felhatalmazott kiküldöttünkkel,
Wandam alezredessel közölni. Megragadom ezt
az alkalmat, hogy excellenciádnak nagyra-
becsülésemet is kifejezzem.

Dimitriev Ralko tábornok,
a Przemysl körülzáró hadsereg
parancsnoka.

Kuzmanek tábornok nem fogadta az orosz alezredest. Segédtsíztje útján vette át a levelet. S ugyancsak segédtsíztje útján küldötte meg írásbeli válaszát, amely így szólt :

»Parancsnok úr! Méltóságomon alulinak tartom, hogy szégyenletes feltevésére érdemes választ adjak.

Przemysl várőrségének parancsnoka.»

Ebből a levélváltásból kiderült, hogy az ostromló sereg parancsnoka Dimitriev Ratko volt bolgár tábornok, aki a háború előtt Bulgária követe volt Péterváron, a háború kitörésekor azonban nem tudván rávenni Bulgáriát az Oroszországhoz való csatlakozásra, cserbenhagyta hazáját és orosz szolgálatba lépett. Ennek a férfinak egész egyénisége sokban érthetővé teszi az oroszoknak Przemysl körül való kudarcait és véres veszteségeit. Kíméletlen, nagyratörő, aki mint fiatal kapitány résztvett a Battenberg Sándor elleni összeesküvésben, majd amikor Stambulov alatt hazájából menekülni volt kénytelen, orosz szolgálatba lépett. Az 1912-iki balkáni háború idején visszatért hazájába s mint tábornok ő vezette a bolgárok rohamát a törökök kirkilisszei megerősített tábora ellen, amely ugyan meghozta a bolgár fegyvereknek az első dicsőséget, de szörnyű emberáldozatokkal járt. A nekirohanásnak ezt a módszerét alkalmazta Dimitriev Ratko Przemyslnél is. Stratégiája az volt, hogy emberáldozattal nem törődve, a túlerővel végrehajtott folytonos rohamokkal kell a várőrséget kimeríteni. Ez a felfogása sok-sok ezer orosznek került életébe. A mentsége legfeljebb az lehet, hogy parancsa volt, hogy Przemyslt október 8-ra mindenáron be kell vennie. A vár ostromára az oroszoknak 15, 18, 21 és 24 centiméteres tarackjaik, nehéz mozsaraik és a Fekete-tengertől hozott partvédő ágyúik voltak, de a nehéz tüzérség egy része a járhatatlan utakon elakadt s csak a vár felmentése után érkezett meg. A mi vár-ágyúink különbek voltak, mint az orosz ostrom-ütegek. Különösen harminc és feles mozsaraink és nehéz tarackjaink biztosították tüzérségi fölényünket.

Kuzmanek várparancsnok visszautasító válasza után megkezdődött Przemysl első ostromának a hadtörténelemben példátlanul álló véres fejezete. Volt állandó ágyúzás azelőtt is. Hisz a vár tüzérsége szeptember 23-ikán hajnalban kezdte el a rendszeres tüzelést. Ettől kezdve a városban az ablakok egyre remegtek a pokoli robajtól, melyet a polgári la-

kosság hamar szokott meg. Idővel már megnyugtató érzést keltett, ha »a mi ágyúink« szóltak. Közben a lovasság folyton kinn portyázott felderítő szolgálaton, s kisebb-nagyobb csapatok páratlan bravurral végrehajtott kitörésekkel vetették vissza az oroszokat a kedvezőbb állásokból. Repülők jöttek a főhadiszállásról és vittek postát a külvilágba. A maga különöségében páratlan élet fejlődött ki Przemyslben. Nappal mindenki kinn volt a védművekben, vagy járőrszolgálatban, vagy kitörést végző csapattal az oroszok nyomában, de estére a tisztek megmosakodtak, tiszta zubbonyt húztak s beültek a Stieber-kávéházba, ahol megbeszéltek a nap eseményeit. Este naponta megjelent a *Tábori Ujság*, ez a világsajtóban páratlanul álló napilap, melynek magyar, német és lengyel kiadásai a vár belső életének eseményein kívül a szikratávíron a külvilágból érkező híreket is a budapesti s bécsi lapokkal egyidejűleg közölték.

Ám ami október 2-ika után kezdődött, az minden addigi iszonyatot felülmúlt. Éjjelnappal rengett a föld az orosz tüzérség és a saját ágyúink dörgésétől. Dimitriev Ratko éjjelnappal lövette az erődöket, hogy előkészítse a döntő általános rohamot, amely október 5-én meg is kezdődött.

AZ ÁLTALÁNOS ROHAM.

Október 5-én reggel az oroszok a vár déli, délkeleti és északi arcvonala ellen általános támadásba mentek át. A várőrség készen várta őket. Hisz Tamásy altábornagy október 4-én intézett kitörése alkalmával, mellyel az oroszok egy részét ismét hátraszorította, megállapította, hogy az oroszok ezeken a szakaszokon feltűnő tömegekben vannak összegyűjtve. Ám az oroszok a 4-ről 5-re hajló éjjel újra gyülekeztek s kora hajnalban az említett három irányból nagy tömegekkel nyomultak a vár ellen. Nagyobb részint olyan területen kellett áthaladniuk, amelyek fedezetet egyáltalán nem nyújtottak. Ezzel a rohammal szemben tüzérségünk, gyalogságunk és gépfegyvereink nagyszerű ellentállást fejtettek ki. Az orosz tömegek, még mielőtt a védműveken kívül húzódó drótsövények s egyéb akadályok közelébe értek volna, szörnyű zűrzavarban visszafelé özönlöttek, ezernyi halottat és sebesültet hagyva hátra. Ám az orosz ostrom vezetősége egyre előreparancsolta őket, anélkül hogy estig a nagy áldozatok mellett valamelyes eredményt is elérhettek volna.

A sötétség beálltával az oroszok eltakarították halottaikat és lehetőség szerint elszállí-

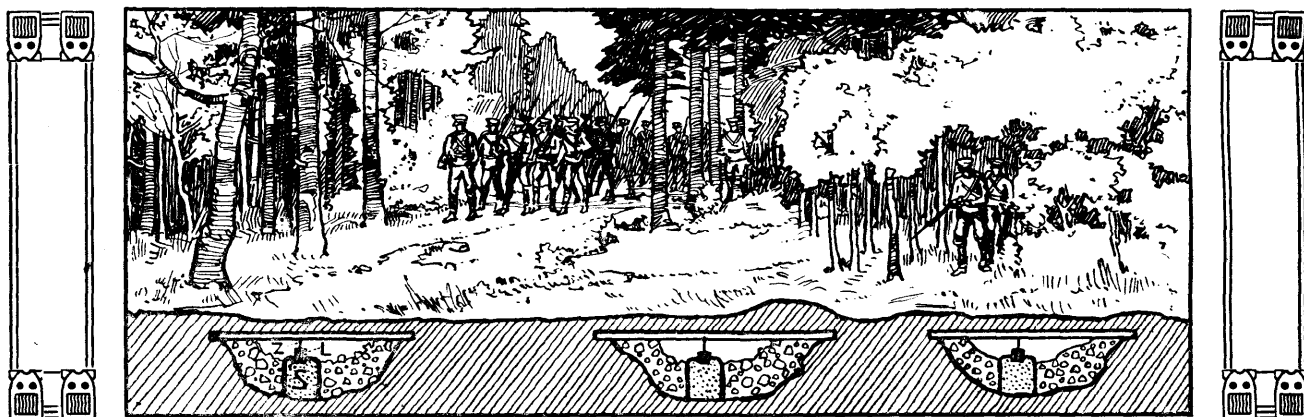
*Az oroszok éjjeli támadása Przemyśl egyik erődje ellen,
amelyben a támadókat rettenetes veszteségek érték.*

tották sebesültjeiket. A szörnyű jajgatás, mely addig a levegőt betöltötte, úgyszólván megszűnt.

De nem szűnt meg az ostromlók munkája. Orosz csapatok délen és délkeleten az éjszaka sötétjében hason csúszva közelítették meg drótsóvényeinket. Itt azonban egyszerre rájuk világítottak a vár fényoszlopai, s a fény felvillanásával együtt mindennemű fegyvereink működésbe léptek, szörnyű pusztulást okozva ismét az oroszok soraiban. Közben itt-ott aknáink robbantak fel s egész zászlóaljok pusztultak el az akadályok előtt. Ugyanígy jártak az éjjeli támadásra küldött erős orosz tartalékok is. Hasztalan avatkozott bele a támadásba a vár

többi három zászlóalj pedig a legközelebbi terek közöket igyekezett elfoglalni. Ám derék magyar népfölkelőink kiverték a várműből az orosz zászlóaljat, melyet 149 fogoly kivételével megsemmisítettek. A többi zászlóaljak pedig szörnyű veszteségek között futva menekültek.

Ezen a napon az oroszok még három rohamot intéztek a vár ellen. Mindegyik szörnyű veszteségek között omlott össze. Egy-egy orosz ezred állományának több mint háromnegyedrészét elvesztette. A megmaradtak, századonként ötvenen-hatvanan, teljesen feloszolva a legnagyobb rendetlenségben menekültek el a vár alól. A mi tüzérségünk és várőrségünk munkáját betetőzte az orosz tüzérség és a gépfegy-

Aláaknázott terület, amely az ellenség átvonulásakor magától felrobban.

északi frontján levő két orosz hadosztály; ezek sem juthattak hétszáz lépésnél közelebb az erődökhöz. A földfeletti támadás ez éjjelnappali kudarcán okulva, az oroszok október 6-án földalatti vakondokmunkával próbálták a várat megejteni. Ezek az árkázmunkálatok nyilvánvalóan már az előző napokon megkezdődtek, de csak október 6-ának folyamán jutottak annyira, hogy védőműveinket az akadályokon át kétszáz lépésnyire megközelítették. Éber őrséink azonban észrevették a földalatti közeledést. Tüzérségünk oldalról ágyútűzbe fogta az árkokat s mikor az oroszok futással igyekeztek menekülni, akkor a védőművekből megsemmisítő gépfegyver- és puskatüzelés irtotta soraikat. Közben folyt a tüzérségi harc a messze hátul álló orosz útegekkel. S a várostrom egy percig sem szünetelt. Az oroszok árkázmunkálatokkal újból megközelítették az erődöket, úgy hogy október 7-én egész közelből rohanhatták meg. Ennél az általános támadásnál egy orosz gyalogezred bejutott egészen a külső erődök vonalán.

214 Egyik zászlóaljuk behatolt a I/1 várműbe, a

verek munkája. Saját csapataikat lötték, hogy előrekeressék őket. Az altisztek és tisztek revolverrel és kancsukával hajszolták embereiket előre: mindhiába! Október 7-én este és éjjel az orosz támadás végleg összeomlott.

A várőrség nem tudta ezt. Éjjelre és különösen 8-ikára újabb támadást várt s készült a végső erőfeszítésre. Mindenki ki volt merülve, az utolsó tartalékok is harcba voltak vetve, az idegek feszültsége elérte a tetőpontot, ám azért senki sem ingadozott. A 8-iki támadás azonban elmaradt a helyőrség legnagyobb csodálkozására, sőt az oroszok szemlátomást távolodni kezdtek a vártól. Október 8-ának délutánján egy őrmester vezetése alatt magyar huszárőrjárat jelent meg a vár nyugati határán s a przemysli vitézek örömrivalgása között hozta meg a hírt, hogy a felmentőserég közeledik, az oroszok a vár nyugati oldaláról immáron végleg elvonultak. A huszárcsapat hírnöke volt annak az októberi offenzívának, amellyel hadseregünk Nyugat-Galiciából előretört és az oroszokat majdnem Lembergig vetette vissza.

Igy végződött Przemysl első, háromhetes, ostroma, mely alatt az orosz hadsereg a mi vezérkarunk becslése szerint negyvenezer, az akkor orosz uralom alatt álló Lembergben kiadott és később letagadott orosz jelentés szerint pedig hetvenezer embert vesztett. Ennél véresebb ostromot alig ismer a hadtörténelem.

HETVENKÉTÓRÁS ROHAM.*

Przemysl várparancsnokának engedélyével egy tiszt kíséretében felkereshettem a vár délkeleti szakaszán azt a védművet, mely a leghevesebb orosz tüzérségi tűz és a legvadabb rohamok célpontja volt.

A védmű még a látogatásom idején (október 13-án) is az orosz tüzérség tüze alatt volt. Az alatt a néhány óra alatt, melyet a délután folyamán az erőd belsejében és künn az erődön töltöttem, egy gránát se csapott be, noha az oroszok — még pedig gyalogság is — tüzérségükkel az egyik oldalon csak 2000, a másodikon 3400 méter távolságra, tehát a leghatásosabb lőtávolságban voltak. De körülöttünk azért minden irányban üvöltöztek a bombák.

A városból az erődövezethez zsinóregyenes, remek út vezet. A belső »előtérben«, a tilalmi övben, jobbról és balról a szabad lövés érdekében lebontott házak romjai, mindenféle drótkakadályok, farkasnyársak, vermek, ütegek, gyalogsági állások, fedezékek, akadályzónává átalakított sétányok, szóval egy szűzies vár teljes felszerelése. Kijebb már lövések nyomai: egy széttépett telefonvezeték, kettétörött fatörzsek, gránátöltéserek. Az egyik itt még füstöl. Egy lovasjárórtól halljuk, hogy percek előtt három gránát csapott le ott a barázdába.

Egy belső erőd kapujánál megállunk. Míg a kísérem — százados — a védelmi szakasz parancsnokát keresi, hogy minket a várparancsnokság parancsával igazoljon, a katonákkal beszédbe elegyedem. Itt reichenbergi népfelkelők kávéfőznek, amott magyar huszárok a lovaik zabláját pucolják, odább bosnyákok álldogálnak kackiásan félrekapott fezzel, valóságos idill az anyaerőd vén falai és gigászi bástyái közt, csak a tüzérség sortüzei dörögnek, morognak odaát, hol közelebb, hol távolabb, gránátok sisteregnek a magasban, s egy gránátlevált »vezetőszalagja« karikázik a levegőben örült sziréndalt bűgva.

Ezekre a sáncokra csak ötszáz nehéz bombát irányítottak, — százötven talált. Egy mun-

* Ez a leírás a harc résztvevőinek elbeszélése alapján készült.

kásosztag újra eredmény nélkül tér vissza. Hetven halottat tudtak eltemetni, miután a fegyvereiket, csizmákat, köpenyegeket, pénzt, értéktárgyakat, iratokat, igazolótokokat elszedték tőlük, s máris észrevették őket az oroszok és srappelt küldtek a nyakukra. Az oroszok a japánoktól tanulták azt, hogy nem engedik a halottakat eltemetni.

Délkeleten a csapataink nyomulnak elő, az ostromló sereg feltartóztatni igyekszik őket, s a vár külső erődei heves tűzzel támogatják az előnyomulásukat.

Egy tarka őszi színekben pompázó erdőn haladunk át, melyet meglepetésszerű rohamok meggátolása céljából megrítkítettak s mely mégis maszkirozza az utat. A tisztáson egy tömegsír felett három hatalmas kereszt emelkedik. A nyírfából faragott kereszték közül a középsőn ezt a kis deszkára írott feliratot olvasom: 48 honvéd, 131 orosz, elesett, eltemettetett 17-én.

Gyalog megyünk tovább az úton ahhoz az erődhöz, amelyikbe az oroszok behatoltak. Keskeny bejáraton jutunk át az akadályok övezetén s az erőd bejárata előtt vagyunk. Katonák halomba rakott orosz puskákat tisztítanak. Sok még meg van töltve. Svrljuga Janko főhadnagy, az erőd parancsnoka, aki az áttörést visszaverte, átvezet a külső bástyán, melynek belső kapuját csak akkor lehet a szerkezeténél fogva kinyitni, ha az első kapu be van zárva. Benn vagyunk az erőd belsejében. Hogy is volt lehetséges, hogy az oroszok ezt a rémes erősséget meg tudták mászni? Tessék a heteken át tartó ostromban kimerült védőkre gondolni, az idegeket megbénító folytonos bombázásra, végül a támadók megállás nélkül hőmpölygő új meg új tömegeire, a hatalmas hullámokra, melyek azt a pár szál védőt elárasztották. Egyre zúdult rájuk az ár, melyet gyorstüzelőgyű, gépfegyver se tudott megállítani, mint egy elesett utásztiszt irataiból kiderült, éppen ez ellen az erőd ellen irányította az orosz főerő a támadását.

Az oroszok odaát az erdőben gyülekeztek a rohamra, mintegy 8000 ember három lépcsőzetes oszlopban, melyet az erőd tüzérsége szakadatlanul gránátokkal árasztott el. Gránátok erdőben álló csapatokra borzasztóan hatnak, s a szerteröpködő faszilánkok is sok embert találnak. Az oroszok kirohantak az erdőből s olyan nagy gyorsasággal és ügyességgel ásták be magukat, hogy csakhamar teljesen láthatatlannak voltak. Azután rohamra mentek. Közel engedték s véres fejjel verték vissza őket. Éj volt, koromsötétség, a völgy párakkal volt

tele, a fényszóróink alig tudtak áthatolni, a barázdák vetett árnyékában a fekvő előrekúszó embereket alig lehetett a rögtől megkülönböztetni. Az oroszok indiánok módjára kúsztak előre, sátraik vásznával fedték le magukat. Lassan, egyenként kúsztak előre, hatvan-hetven lépésre, egyik a másik után, fel az előtér lejtőjén egy árokig, mely a szárnytól a jobb erődig húzódik. Puskával voltak felszerelve, a csizmájuk szárában drótvágóolló volt, mindeniknél egy hosszúszerű kézigránát, olyan formájú mint egy dobverő. A drótajainkat elvágták, a figyelő őrszemet megölték.

Október 7-én reggel 3 órakor az orosz tüzérség egészen szokása ellenére gyilkos tüzelést kezdett gránáttal és srappellel az erőd ellen.

A védőcsapat amúgy is készen állt. Az ágyúzásra, mely nyilvánvalóan roham előkészítésére szolgált, erősítéseket küldött a parancsnok a gyalogsági sáncokra. A népfelkelők imával az ajkukon siettek a mellvédekre.

Ekkor jobbról az árokból rémes ordítózás és durrogás kerekedett. Az előző napi harcok és az ágyúzás okozta veszteségek nagyon meggyengítették a mellvédeken levő csapatot. Svrljuga főhadnagy a világítóosztag legénységét is a mellvédekre vezényelte a homokzsákokhoz. Az oroszok az árkot uraló gépfegyverektől megtizedelve, az előtéren lehasáltak és tüzeltek.

Alig 30 lépésnyire voltak. Felettük még egyre robbantak az orosz srappelvek. Az orosz tüzérség folytatta a tüzelést, nem törődve azzal, hogy barátot vagy ellenséget talál-e el. Ekkor az oroszok felmásztak a mellvédre s hirtelen a gyalogsági sáncon voltak, onnan az erőd tetején. Katonáink az erőd belsejébe menekültek, a poternákba és a készenléti helyiségbe. A vaskapuk bezárultak, az éjjeli harc tovább folyt. Három és fél óra hosszat tartott. Ennél a vasajtónál a lőréséknél két népfelkelő állt harminc oroszral szemben. Az oroszok felrobbantották és bedöntötték az ajtót, a népfelkelők a legénységi szobába ugrottak be s a rácsos ablakon át lőttek ki a homokzsákok mögül. Az oroszok a zsákok közt a szuronyaikkal szurkáltak be. Benn a legénységi szobában folyton fegyvert töltöttek és adtak a két derék lövész kezébe. A Mannlicher-lövedéknek ilyen közelségből robbanó hatása van, a rácsos ablak előtti folyosón fél koponyák röpöködtek a levegőben, a vér füstölgött. Még ma is, csaknem egy héttel a borzalmas kaland után, a fal hézagaiból hullaszag árad szét, a téglán szurony és golyó nyomai láthatók, még a vasrácon is látszanak a történelemben párját ritkító közeli viaskodás nyomai.

A másik kapunál a harc alatt Suchy Ferenc tartalékos, bécsi cserépfedő állt. Egymaga védte a lőrést, egymaga lőtt agyon 45 oroszot és sebesített meg 25-öt az ajtaja előtt. Az oroszok hasztalanul igyekeztek az ajtót bezúzni, a réseket betömni, Suchy mindenkit lelőtt, aki közel jött. Büszkén, élénken mutatta nekem, hogy lőtt egy hirtelenszőke oroszot halántékon, amikor egy gépfegyverünket cipelt oda, hogy azzal a védőkre lőjön. Véletlenül Grodeknél zsákmányolt orosz gépfegyver volt, melyet itt beépítettünk.

Orosz utászok a tetőről robbantó töltényeket dugtak a kéményekbe, de a gyújtók szerencsére csütörtököt mondtak. Az utásztisztek magukat lőtték meg. S míg künn és fenn mindez történt, az oldalágyúk nyugodtan és biztosan támogattak egy szomszédos erődöt, melyet szintén fenyegettek. Svrljuga főhadnagy közvetlenül az oroszok benyomulása előtt hátrátávira tozott: »Rohamot intéznek ellenem, küldjeteK segítséget«. Két század indult útnak, de nem tudott idáig eljutni. Amint ugyanis az oroszok észrevették, hogy az övéik fenn vannak a sáncokon, felemelték az irányzékot s átlóttek az erődön, hogy a mögötte fekvő, láthatatlan tér tűz alatt álljon s így segítőcsapat ne közelíthesse meg az erődöt. Épp így tisztították meg a mozgatható páncélos ágyúink az előteret szakadatlan tüzeléssel.

Az erődbe benyomult oroszok se tudtak erősítést kapni. Az oroszok a mellvédre az udvarba szálltak le, hogy a belső erődbe betörjenek. Három katona valahogy az oroszok szóró tüzelésével nem törődve, az erődcskében szétszórta honvédeket gyűjtött össze. Svrljuga főhadnagy már egy katonát küldött lopva egy szomszédos üteghez azzal a kéréssel, hogy az erőd tetejét és udvarát lőjék mozsarakkal, amikor három csapatba odaértek a honvédek. A mozsarak nem jutottak szerephez. Egyidejűleg a védőcsapat maradványai kitörték a belső erődből. A főhadnagy az ablaknál állt, töltényeket dobott ki a honvédeknek és irányította az erősítéseket. Az oroszok az udvarból újra a sáncokra szorultak ki.

Amikor a honvédek a védőkkel egyidejűleg a sánc ormát megrohanták, egy perc alatt megváltozott a helyzet: az oroszok hirtelen elhajították puskáikat és magasra emelték a karjaikat. 149 még sebesülés nélkül került fogásba. A sáncon később 30 halottat, 70 súlyosan sebesültet, az árokban 151 halottat számláltak meg, akik most a nyírfakeresztek alatt nyugsznak, és 80 sebesültet. Az erőd egy tisztet és

Schöler J. rajza.

Az oroszok 1914 október 7-i rohamát Przemysl védői visszaverik.

mintegy 30 katonát veszített. Egy sebesültvivő altiszt ezen az éjszakán 200 sebesültet kötözött be. Egy orosz, akinek négy lőtt sebe volt, még két napig ott hevert az árokban, nem lehetett behozni, s megfigyelték, mint kötözi be sebeit és váltogatja a kötést. Napokon át halatszott a sebesült oroszok jajveszékése, de nem lehetett a szerencsétleneken segíteni, mert az orosz tüzérség rálőtt a sebesültvivőkre. Sértetlen oroszok is heverték és kuporogtak étlen, szomjan, töltnélkül az árkokban s a fejüket se merték kidugni. Csak tizedikén éjjel tudták a mieink az előteret kissé megtisztítani, mely alkalommal sok sebesültet hoztak be, 36 orosz elfogtak s a hullákat eltemették. 13-án, amikor az erődöt meglátogattam, még egy halott hevert a drótsövényben. Mintegy negyven éves, sovány, halvány ember volt, összehúzóva függött ott és az ég felé meredt a tekintete. Felette megakadt a dróton a összegöngyölgetett köpönyege. Erős hullaszag

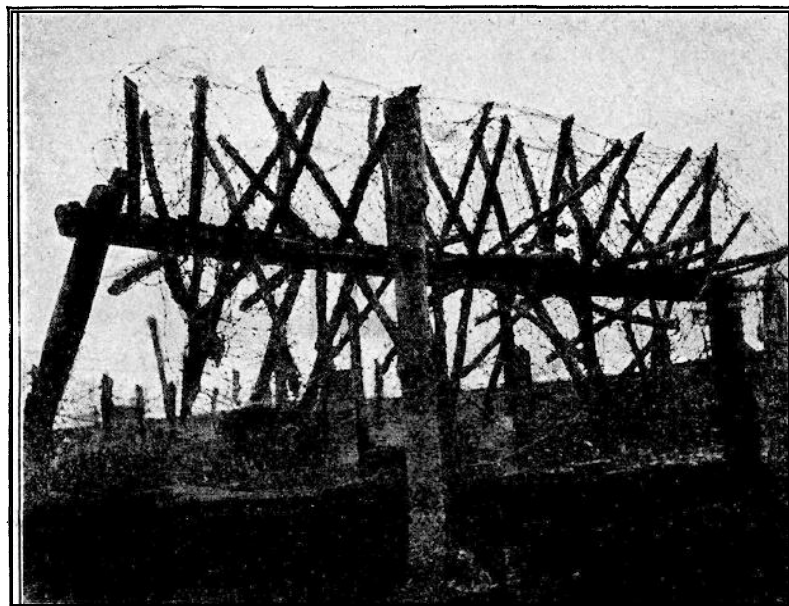
sejtette, hogy odább lenn még sok százan függhetnek.

Az erődöt nyolc napon át orosz 22 centiméteres mozsarakkal lőtték a leghevesebben, csak egyetlen napon több mint ezer lövést tettek.

Sajátságosan járt azon az emlékezetes éjszakán egy népfelkelő. A mellvédnél állt, megsebesült és elvesztette az eszméletét. Amikor felébredt, a mieink már elmenekültek az erőd belsejébe és oroszokat látott maga körül. A népfelkelő ijedtében újra elájult s mire később magához tért, újra a mi katonáinkat látta maga körül. Alig hitte el, hogy mindezt nemcsak álmodta.

* * *

Ezekhez a rémes harcokhoz hasonló küzdelmek más pontokon is lejátszódtak. S a védők küzdelmeivel egybekapcsolódtak a győzedelmes előnyomulásban a San felé Nyugat-Galiciából és délről közeledő seregeink harcai.

»Spanyol lovas«-nak nevezett drótakadály.